

Toekomstbestendig inrichten van een begraafplaats

LOB Jubileumdag 1 oktober 2025

ADA WILLE

landschaps & begraafplaatsarchitectuur

Wie is Wille? Oorzaak & Gevolg

Kerkhof Koudekerk a/d Rijn,
in 1974 geruimd.

1995

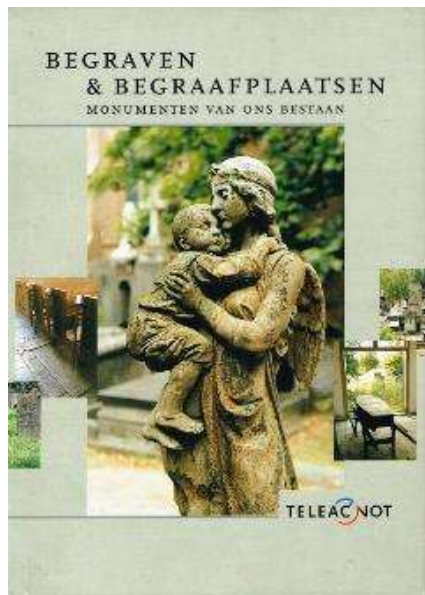

2025

ADA WILLE

landschaps & begraafplaatsarchitectuur

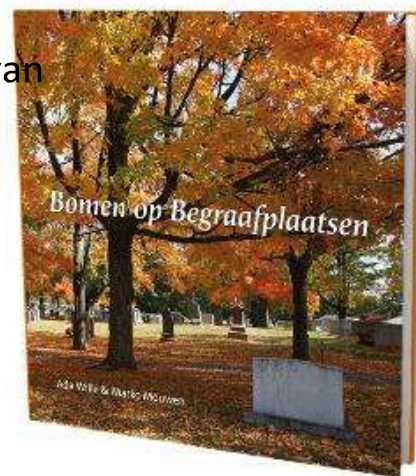

1994: Teleac 13-delige serie + boek "Begraven en Begraafplaatsen, monumenten van ons bestaan."

2004: De Laatste Tuin

2013: Bomen op Begraafplaatsen

2016: Het Groot Gedenkboek, zoektocht door het ritueel landschap

2023: LOB Handleiding Biodiversiteit op Begraafplaatsen

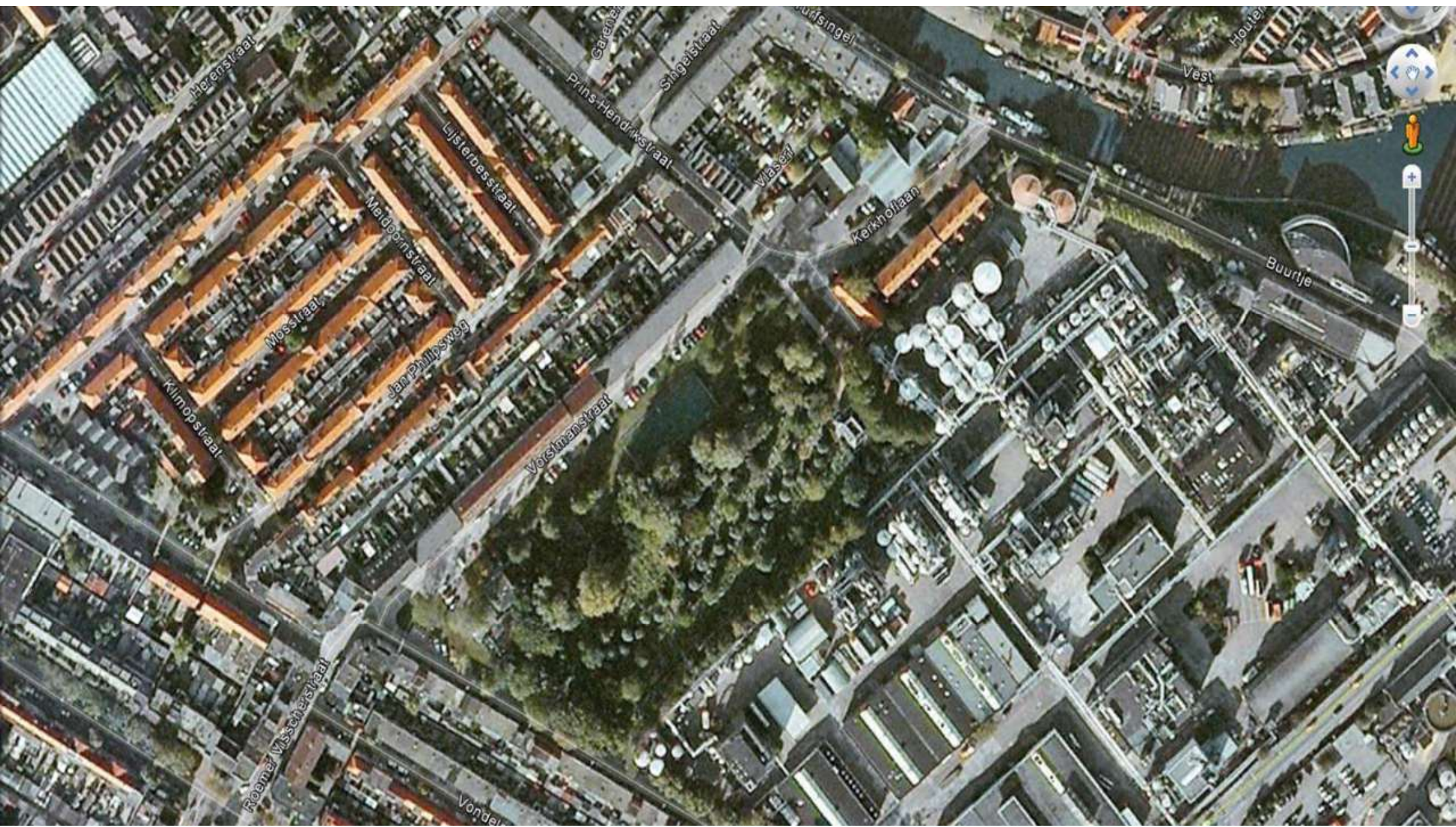
Trends in de uitvaartcultuur

- Doodstaboe afgenomen, publiek mondiger, kritischer en veeleisender
- Begraafplaats meer begraaf*park*, met naast de funeraire ook sociale en educatieve mogelijkheden
- Crematie sterk gestegen (bijna 70%), ook onder katholieken
- Meer vraag naar natuur(lijk) begraven
(m.n. door ontzorging grafrechtverlenging en onderhoud graf)

Maar ook:

- Stenen archief (QR codes)
- Betekenis van begraafplaatsen voor klimaatadaptatie (koelteplek)
- en biodiversiteit (refugium)

2020: Begraafplaats van de toekomst: van hoofd naar hart

Aanbevelingen:

- Structurele verandering is nodig maar wel op een basis van toekomstbestendige zaken als liefde, zorgzaamheid en historie
- Oog houden voor relevante ontwikkelingen
- Blijf onderdeel van de wereld waarin je leeft
- Denk in mogelijkheden, niet in beperkingen
- Ook kleine stapjes tellen, begin gewoon

Thema's:

1. Ligging
2. Samenwerken
3. Communicatie
4. Klantvriendelijkheid
5. Financieringsbudgetten
6. Social media en website
7. Groen en biodiversiteit: scholing!
8. Omgaan met maatschappelijke ontwikkelingen
9. Asbestemmingen
10. Inzet van derden en samenwerking (vrijwilligers scholen etc.
11. Informatie kosten begrafenis – bijv. ook 'all incl
12. Herdenkingsmogelijkheden
13. Rol in normaliseren van de dood
14. Andere culturen
15. PR

Gebruik van begraafplaatsen

Begraafplaats als toegankelijke ruimte

Begraafplaats als educatieve ruimte

Rondleiding Funerair arboretum de
Nieuwe Ooster, Amsterdam

Begraafplaatsen en ecologie

Begraafplaats Culemborg

Begraafplaatsen en ecologie

Historie van het Nestkastenproject

In 1970 is op Rusthof een project begonnen om de vogelstand op de begraafplaats te bevorderen. Jan Drapers, toen nog directeur van de Mullock Houwerschool, een school voor zeer moeilijk lerende kinderen, wilde zijn leerlingen liefde voor de natuur bijbrengen. Hij besloot samen met hen nestkasten te gaan bouwen. Dat was een succes want de kinderen werkten met veel enthousiasme aan het bouwen van de nestkasten. Om de kasten een mooie bestemming te geven werd contact opgenomen met Rusthof. Daar werd het idee met open armen ontvangen. En in samenwerking met Joost de Leeuw, een vogelaar in hart en nieren, kregen de kasten een mooie bestemming. Het begon met 20 kasten, inmiddels hangen er 70 en als de uitbreiding van de begraafplaats voltooid is zullen er nog 10 bijkomen. Voor ieder soort vogel een eigen kast.

Onderhoud

Na zijn pensioen is Jan Drapers samen met medewerkers van de begraafplaats doorgegaan met het project. Want alleen kasten ophangen is niet voldoende. Het onderhoud vergt aardig wat werk en ieder jaar wordt het broedsel bekeken en geteld.

Verschillende kasten voor bijzondere gasten

Als u over de begraafplaats loopt ziet u de verschillende kasten hangen: voor uilen, valken en de witte holenduif, voor koelmezen, pimpelmezen, etc. En het is natuurlijk heel leuk om te kijken of er vogels in gaan nestelen en welke vogels dat zijn. Mede door de rust in het park zijn hier inmiddels ruim 80 verschillende soorten vogels gesignaleerd. Niet alleen standvogels, zoals de Specht maar ook veel trekvogels zoals de Bonte Vliegenvanger. Het observeren en registreren geeft een mooi beeld van de vaste en bijzondere gasten.

Rondleidingen in april/mei

Wilt u eens een rondleiding meemaken in april/mei, geeft u zich hiervoor dan op bij het kantoor. Een jaarverslag ligt (zolang de voorraad strekt) op het kantoor voor u klaar.

Op werkdagen tussen 08:30 – 16:00 uur kunt u bij ons binnenlopen.

Begraafplaatsen en ecologie - Vogelwerkgroep

Begraafplaats als refugium voor flora en fauna

Begraafplaats als expositieruimte

Brompton cemetery
Londen

Begraafplaats als stedelijke oase

Begraafplaats als troostrijke plek

Asbestemmingen

Nieuwe vormen introduceren in kleine clusters. Bij meer vraag uitbreiden.

Invoegen van asbestemmingen op de begraafplaats: maak tuinen, geen muren of vloeren

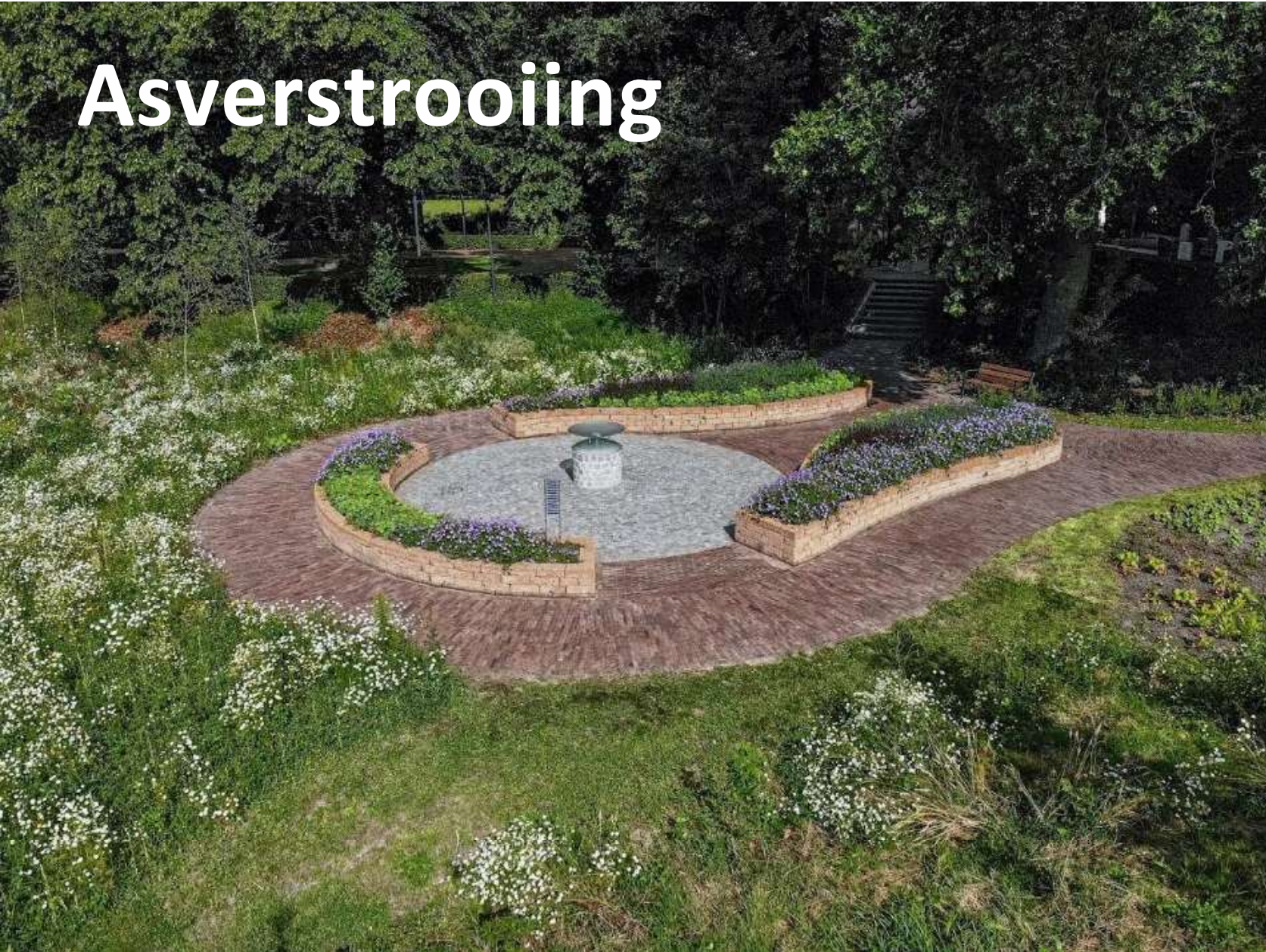

Soms is weghalen beter:

Asverstrooiing

Asverstrooikelder Vredehof
Bodegraven

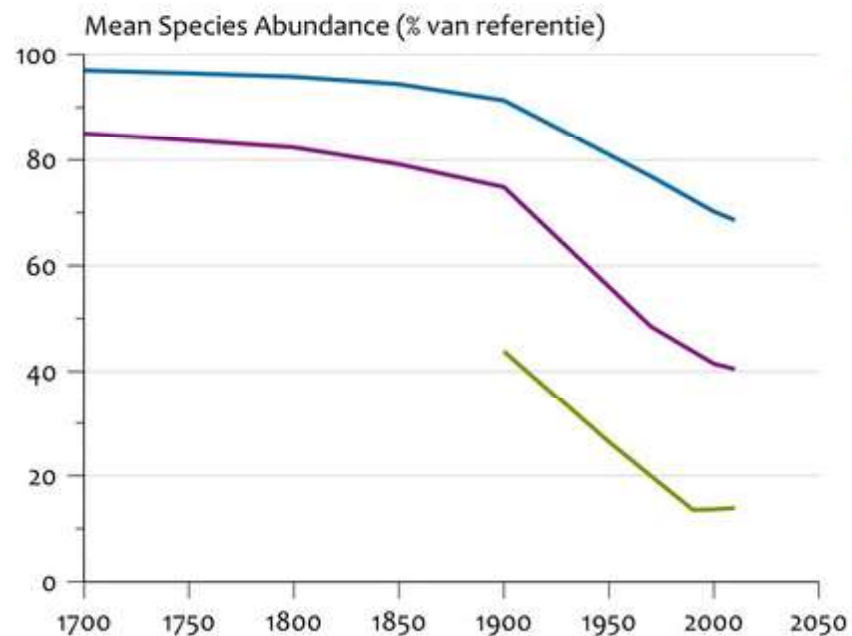

Asverstrooischaal met ondergrondse askelder- Begraafplaats St. Barbara, Utrecht

Speciale aandacht voor kinderen en historie

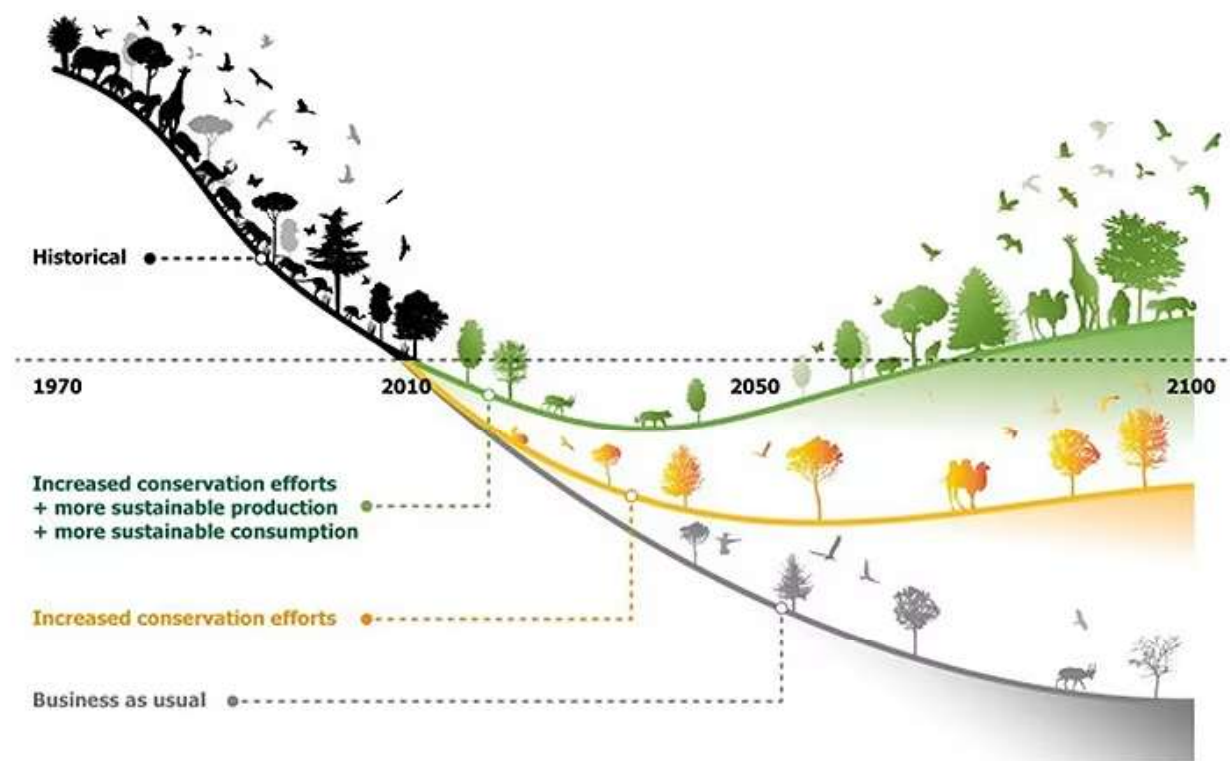

Biodiversiteit

Bron: PBL.

- Wereld (exclusief Antarctica)
- Europa (OESO)
- Nederland

This artwork illustrates the main findings of the article, but does not intend to accurately represent its results (<https://doi.org/10.1038/s41586-020-2705-y>)

Door Ada Wille

Biodiversiteit: niet straks, maar nu

U weet inmiddels vast hoe belangrijk biodiversiteit is om onze planeet gezond te houden, maar handelt u er ook naar? De auteur van dit artikel, Ada Wille, heeft de indruk dat veel begraafplaatsen denken: 'Leuk, gaan we een keer wat mee doen, maar nu effe niet'. Daarom een dringende oproep aan alle begraafplaatsen en de LOB om een (nog grotere) bijdrage te gaan leveren aan het biodiversiteitsherstel. Niet straks. Nu!

Eind 2017, voor velen was het een schok om te horen hoe slecht het gesteld is met de insectenpopulatie. Koninklijke cijfers toonden het aan. Wetenschappers hebben in de periode 1989-2016 in 63 Duitse natuurgebieden het totaalgewicht aan vliegende insecten gemeten en vonden een achteruitgang van 76% op 26 locaties. Het kwam in Nederland tot een hoorzitting in de Tweede Kamer over 'biodiversiteitsverlies en mogelijke oorzaken' (Berag te lezen op www.nem.nl). Alhoewel een dergelijk groot en langdurig onderzoek in Nederland ontbreekt, bevestigen het Vlindermeetnet (sinds 1992) en het Libellmeetnet (sinds 1998)

een achteruitgang van deze twee soorten van 57-98% in 27 jaar. Gemiddeld neemt 40% van de insectensoorten (vooral bijen, vlinders en kevers) in aantal af en zou de komende decennia zelfs kunnen uitsterven door een verlies van leefgebied (aldus wetenschappers in de Volkskrant van 11-2-2019). Insecten spelen een cruciale rol in ecosystemen, als voedsel voor veel dieren en als bestuivers van wilde planten en landbouwgewassen. Wie goed oplet, kan in de eigen, directe omgeving zien dat het minder wordt. Zo viel het mij en mijn huisgenoten op dat de zwakwaaier vaker rondom ons huis aan het foerageren waren en minder in de aan-

grenzende polder, de 'groene woestijn', zoals de Nederlandse weiden steeds vaker getypeerd worden: plekken waaruit al het leven verdwenen is, geen bloemen meer, geen insecten meer, steeds minder weidevogels. Daarom liggen rond ons huis borders met diverse planten en hebben we een vlindertuin aangelegd. Leden van de plaatselijke vogelwacht hebben de zwakwaaier gewogen en geringd en constateerden dat de jongen in onze regio lichter zijn dan elders. Ook merkten ze op dat de ouders de jongen bladluis voerden in plaats van insecten en in plaats van 10-12 keer per uur maar 1x in de twee uur bij het nest terugkwamen en dan zo uitgeput waren dat ze tussen de jongen gingen zitten om bij te komen.

■ Deltaplan

Er moet een omslag plaatsvinden. Hiertoe is in december 2018 het 'Deltaplan Biodiversiteitsherstel' gepresenteerd. Een initiatief van de NERN (Netherlands Ecological Research Network), een netwerk waarin alle Nederlandse biodiversiteitsonderzoekers samenwerken, en diverse organisaties

uit de wetenschap, het natuur en milieu en de agrarische sector elkaar vinden. Het verlies aan biodiversiteit moet omgebogen worden naar herstel. De uitwerking verloopt via drie routes: natuur, landbouw en openbare ruimte. Gezamenlijk beslaan die circa 90% van Nederland. Terreinbeheerders, boeren en gemeenten kunnen dus een cruciale bijdrage leveren aan biodiversiteitsherstel. Maar dat kunnen zij niet alleen. Zij hebben steun nodig van partijen die hen stimuleren, waarderen en belonen. Bedrijven, overheden, burgers, maatschappelijke organisaties et cetera. Iedereen is aan zet. Ook de begraafplaatswereld! Het kan alleen maar gunstig uitpakken als de leden van de LOB zich extra inzetten voor biodiversiteit (veel doen dat gelukkig al). Een groen en natuurlijk imago van begraafplaatsen benadrukt hoe belangrijk deze groene plekken in onze steden zijn. Kiezen voor begraven is de pijler onder het in stand houden van begraafplaatsnatuur en zo komen we dicht bij het succesvolle businessmodel van natuurbegraafplaatsen. Met kleine aanpassingen kunnen we natuurlandscappen en -waarden naar een

Tips voor een bijvriendelijke begraafplaats

- Zorg voor bed & breakfast. D.w.z. nestgelegenheid (bed); ondergronds en bovengronds, in oude holle stengels, op waardplanten of in gebouwde structuren (bijenhutels.nl). En bloemen (breakfast); bloemen van het vroege voorjaar tot de late zomer (drachtplanten.nl) – denk hierbij ook aan de grafbepantling.
- Zorg voor zonnige plekken voor de bloemen en de nestgelegenheid.
- Zorg voor kleinschaligheid en 'rammelf', laat eens wat blad, takken en oud hout liggen. Niet alles aanhaken.
- Mazi gefaseerd, het leeft in het najaar. Liever niet klempelen.
- Snoei pas na de bloei.
- En: gebruik geen gif!

Interessante websites zijn: nederlandzoemt.nl, bijenlandschap.nl (hier kan o.a. de brochure 'Kosten en baten bijvriendelijk beheer' worden gedownload), groenecirkels.nl, bijenplanten.nl en drachtplanten.nl.

Zie ook het artikel 'Vergroot de biodiversiteit op uw begraafplaats', De Begraafplaats augustus 2017.

hoger plan tilen, wat kan bijdragen aan een positief imago van begraafplaatsen als belangrijke groengebieden. Aanmelden voor deelname aan het Deltaplan Biodiversiteitsherstel kan op www.samenvoorbiodiversiteit.nl.

LOB-bestuur: julie zijn aan zet! ■

De redactie: De LOB heeft de handschoen opgepakt. De volgende studiedag, die op 14 november wordt gehouden, heeft als thema 'Biodiversiteit'. En dat geldt ook voor het oktobernummer van De Begraafplaats dat een maand daarvoor uitkomt.

Ambassadeur

Op 6 mei jl. bracht Ipbes, een aan de Verenigde Naties gelieerde organisatie, een alarmrend rapport uit. Uit een groot wetenschappelijk onderzoek naar de biodiversiteit op aarde blijkt dat planten- en diersoorten in zo'n rap tempo afnemen, dat ook het menselijk leven wordt bedreigd. Het is hoog tijd voor actie.

Ada Wille kan letterlijk wakker van liggen van de achteruitgang van de biodiversiteit en wil dan ook graag een ambassadeur zijn om mensen bewust te maken van de situatie. Wille: "Vandaar de vlindertuin op eigen terrein, waar ik in combinatie met een theetuin mensen ga vertellen over wat ze zelf kunnen doen aan biodiversiteit. Maar ook op het gebied van werk hoop ik een ambassadeur te zijn om het bewustzijn voor het onderwerp te vergroten. Ik merk dat als mensen er eenmaal mee bezig zijn, ze er vanzelf ook door bedrogen raken." Want wie wil er nu niet kleurrijke bloemen, zoemende bijen en vrolijke vlinders in zijn eigen tuin of begraafplaats?

Ada Wille is op 14 november een van de sprekers op de LOB-studiedag 'Biodiversiteit'.

15

De begraafplaatsen in mei 2018: bijen en vlinders in de tuin van de LOB

Begraven –
Crematies +
Natuurbegraafplaatsen +
Verbod chemische onkruidbestrijding

Klimaatadaptatie: koelen,
waterretentie en opname,
fijnstof, CO2 opname

Recreatie in de stad:
recreatief medegebruik,
gedenk-***park***

Biodiversiteit
versterken
Arie Koster: 'Begraafplaatsen
zijn goudmijnen!'

Telegraaf 2 oktober 2019:
***“De dood gaat helemaal
anders worden”.***

VERGROENEN!
Van dodenakkers naar gedenkparken

**Bouw je eigen 'eco-kathedraal'
van restafval
(of koop een bijen-/insectenhotel,
maak er een scholenproject van etc.).**

Of: plaats een bijenhotel monument!

Natuur(lijk)begraven en begraven zonder grafsteen

Maak 'rommel' en leg dat uit aan bezoekers!

Maak stapelmuurtjes van rest-/afvalmateriaal grafstenen en banden:

Laat blad en takken liggen. Maak evt. takkenrillen. Hierin overwinteren kikkers, padden en salamanders en nestelen muizen.

'Stumpery' van stobben rond de afscheidsplek op de natuurbegraafplaats van Wageningen

Stammenril op begraafplaats Zorgvlied

Op begraafplaats Vredenhof in Bodegraven is snoeihout in takkenrillen aan de buitenkant van de begraafplaats verwerkt.

Koester 'onkruid'

Muurleeuwenbek: 3 soorten wilde bijen en honingbijen

Zevenblad: 23 soorten solitaire bijen, hommels, honingbijen, vlinders

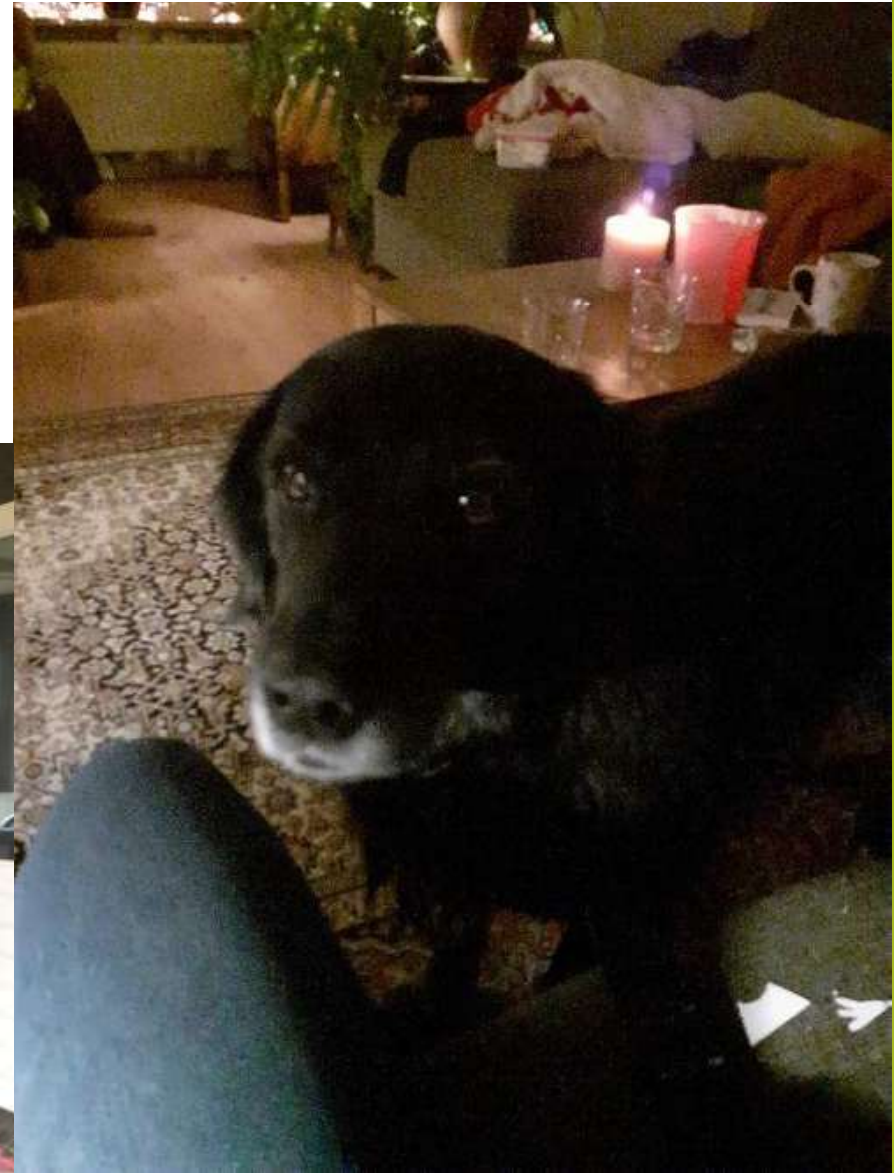

Gewoon biggenkruid: 19 soorten solitaire bijen, hommels, honingbijen vlinders

Paardenbloem: 27 soorten solitaire bijen, hommels, honingbijen, vlinders. Totaal 139 soorten insecten!!

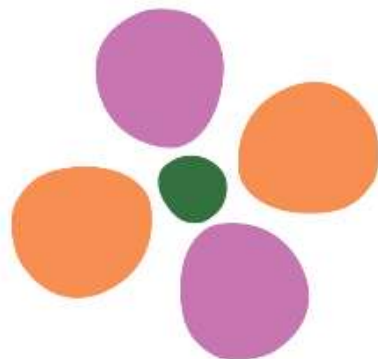
Huisdiergraven

Het is belangrijk om te realiseren dat je nooit klaar bent met het voorbereiden op de toekomst.

Het is een doorgaand proces, waaraan constant aandacht besteed moet worden.

Blijf alert, blijf kritisch, en vooral: blijf optimistisch.

Nationaal
**Bloembollen
Weekend**

www.bloembollenweekend.nl

Nationaal
Bloembollenweekend 2023:

Aanplant bloembollen door
basisschoolleerlingen op
begraafplaatsen Burum-
gemeente Noardeast-Fryslan

Sla de handen ineen, werk samen en inspireer elkaar!